

Elementy duchowości misyjnej w wybranych tekstach misyjnych św. Jana Pawła II

Rozmach pontyfikatu św. Jana Pawła II wyrażał się między innymi w pragnieniu ogarnięcia apostolską troską jak największej liczby Kościołów lokalnych oraz odnowienia zapału w głoszeniu Dobrej Nowiny o Chrystusie Odkupicielu człowieka. Papież dokonywał tego przez swe liczne podróże apostolskie. Podejmował zarazem refleksję nad zagadnieniem szerzenia wiary zarówno w Kościołach partykularnych o długiej tradycji chrześcijańskiej, a dotkniętych przez prądy laicyzacji, jak i w młodych wspólnotach eklezjalnych, wydających pierwsze owoce przyjęcia przesłania i osoby Chrystusa, czy na terenach, gdzie katolicy stanowią mniejszość¹. Następca Piotra dokonał uwagi metodologicznej, że trudno wyznaczyć ścisłą linię podziału między pierwszą ewangelizacją, nową ewangelizacją a ustabilizowanym strukturalnie duszpasterstwem i katechezą. Rzeczywistości te przenikają się i mogą być sprowadzone do kategorii przepowiadania ludziom Chrystusa². Taką więc szeroką perspektywę misji przyjmuje i niniejsze opracowanie.

Przesłania misyjne papieża są skierowane do całego Kościoła. Przypomina on tym samym, że każdy ochrzczony na swój sposób jest

Ks. ŁUKASZ DYKTYŃSKI – dr teologii duchowości, prezbiter archidiecezji częstochowskiej, wykładowca teologii duchowości oraz ojciec duchowny w Wyższym Seminarium Duchownym Archidiecezji Częstochowskiej i w Wyższym Seminarium Diecezji Sosnowieckiej, wykładowca w Sekcji Licencjackiej UPJPII w Częstochowie. W latach 2011-2014 przebywał na stage de recherche w Paryżu. Zajmuje się badaniami nad francuską szkołą duchowości, zwłaszcza w jej aspekcie maryjnym.

¹ W sprawie nowości nauczania Jana Pawła II w zakresie spojrzenia na misje zob. O. DEGRIJSE, *Od „Ad gentes” przez „Evangelii nuntiandi” do „Redemptoris missio”*, tłum. L. Woroniecki, w: *Nowa ewangelizacja*, „Communio. Kolekcja” 8, red. L. Balter i inni, Poznań 1993, 108-132.

² IOANNES PAULUS II, *Litterae encyclicae „Redemptoris missio”* (RMissio) 34, AAS 83 (1991), 249-340, JAN PAWEŁ II, *Encyklika o stałej aktualności posłania misyjnego „Redemptoris missio”*, w: *Encykliki Ojca świętego Jana Pawła II*, Kraków 2007, 509-616.

włączony w głoszenie Ewangelii. Czynią to nie tylko osoby wprost zaangażowane w misję *ad gentes*, czy duszpasterską troskę o ugruntowanie wiary lub nową ewangelizację, lecz każdy świadek Ewangelii w swoim środowisku. Święty kreuje uniwersalną perspektywę misji. Zaangażowanie w działalność misyjną na różnym poziomie jest dostępne dla wszystkich wierzących, co więcej, jest nade wszystko związane z postawą serca: „Oczywiście, nie wszyscy są powołani, aby wyruszyć na misje: «o wartości misjonarza decyduje przede wszystkim to, kim on jest, a potem dopiero to, co mówi lub czyni». Istotne nie jest pytanie «gdzie», ale «jak». Można być prawdziwym i skutecznym apostołem także pozostając w murach własnego domu, w miejscu pracy, szpitalnym łóżku, w klasztornej klauzurze: ważne jest, aby serce płonęło Bożą miłością, która jedyna zdolna jest przekształcić nie tylko cierpienie, ale nawet zwykły codzienny trud w źródło światła, żaru i nowego życia dla całego Ciała Mistycznego, żyjącego na najdalszych krańcach ziemi”³.

Papież uwypuklił, że szeroko pojęta aktywność ewangelizacyjna to powinność wszystkich chrześcijan. Zasada się ona na przyjęciu chrztu świętego. Właśnie na mocy sakramentów inicjacji wszyscy świeccy chrześcijanie są przez Pana wezwani do rzeczywistego apostołstwa⁴.

Za *vademecum* refleksji misjologicznej Papieża-Polaka należy uznać encyklikę *Redemptoris missio* z 1990 r. Treści duchowe, organizacyjne i egzortacyjne dotyczące ewangelizacji przewijają się również w wydawanych co roku Orędziach na Światowy Dzień Misyjny. Zarówno jedna, jak i druga kategoria pism stanie się źródłem do wskazania cech duchowości głosicieli Ewangelii, którą Jan Paweł II określił jednoznacznie mianem *duchowości misyjnej*⁵. Analiza papieskich dokumentów pozwala zatem na wyróżnienie jej idei przewodnich.

³ TENŻE, *Chiamati a portare il lieto annunzio di Cristo ai prigionieri delle tante schiavitù di questo mondo* 6, w: „Insegnamenti di Giovanni Paolo II”, t. 19/1, Città del Vaticano 1978-2006, 1214, JAN PAWEŁ II, *Dzieło ewangelizacji łaską i obowiązkiem całego Kościoła*, w: *Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny (1930-2010)*, red. F. Jabłoński, Gniezno 2010, 311.

⁴ TENŻE, *I laici assumano con personale responsabilità il compito dell'evangelizzazione* 2, „Insegnamenti di Giovanni Paolo II”, t. 10/2, 2009, JAN PAWEŁ II, *Misyjna posługa laikatu*, w: *Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny*, 273-274.

⁵ RMissio 87-91, AAS 83 (1991), 334-338, *Encykliki Ojca świętego Jana Pawła II*, 609-614. W sprawie historii kształtowania się pojęcia *duchowości misyjnej* w *Magisterium Ecclesiae*, zob. P. PIASECKI, *Teologiczne rozumienie pojęcia duchowości misyjnej*, „Lumen gentium. Zeszyty misjologiczne” 34 (2004) 1, 12-16.

1. Chrystocentryzm

Chrystus stoi w centrum chrześcijańskiego przepowiadania. Każda działalność misyjna odnosi się do Jego tajemnic. Jest to orędzie charakteryzujące się radością z tego, że jesteśmy zdobyci przez miłość i przebaczenie Chrystusa⁶.

Odnowa misji głoszenia to radykalny zwrot do Chrystusa, który napełnia swoim zbawieniem wszystkie ludzkie sytuacje: „Trzeba «rozpocząć na nowo od Chrystusa» z całym rozmachem Pięćdziesiątnicy, z odnowionym entuzjazmem. Rozpocząć od Niego przede wszystkim w codziennym dążeniu do świętości, przyjmując postawę modlitwy i wsłuchując się w Jego słowo. Rozpocząć od Niego, aby świadczyć o Jego miłości. Dlatego: Rozpocznij na nowo od Chrystusa ty, który zaznałeś miłosierdzia. Rozpocznij na nowo od Chrystusa ty, który przebaczyłeś i otrzymałeś przebaczenie. Rozpocznij na nowo od Chrystusa ty, który znasz ból i cierpienie. Rozpocznij na nowo od Chrystusa ty, który doznajesz pokusy obojętności: rok łaski jest czasem nieograniczonym. Rozpocznij na nowo od Chrystusa, Kościele nowego tysiąclecia. Śpiewaj i idź!”⁷.

Głosiciele Ewangelii, zdaniem Papieża, odkrywają źródło swego posłannictwa w Chrystusie – „Świadku w pełnym tego słowa znaczeniu”⁸. Życie duchowością misyjną to być świadkiem w mocy Ducha, na wzór Chrystusa.

Chrystus nie jest tylko treścią przepowiadania. Jest celem życia duchowego. Życie chrześcijańskie sprowadza się do łączności z Nim.

⁶ TENŻE, *La Chiesa si inchina di fronte al sacrificio dei nuovi „Martini” e si stringe con la preghiera attorno ai credenti che soffrono violenza*, „Insegnamenti di Giovanni Paolo II”, t. 19/1, 1378, JAN PAWEŁ II, *Wiara i działalność misyjna Kościoła*, w: *Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny*, 306.

⁷ TENŻE, *Ob diem ad missiones fovendas* 7, AAS 93 (2001), 784: „« Occorre ripartire da Cristo, con lo slancio della Pentecoste, con entusiasmo rinnovato. Ripartire da Lui innanzi tutto nell’impegno quotidiano della santità, ponendoci in atteggiamento di preghiera e in ascolto della sua parola. Ripartire da Lui per testimoniare l’Amore ». Perciò: Riparti da Cristo, tu che hai trovato misericordia. Riparti da Cristo, tu che hai perdonato e accolto il perdono. Riparti da Cristo, tu che conosci il dolore e la sofferenza. Riparti da Cristo, tu tentato dalla tiepidezza: l’anno di grazia è tempo sconfinato. Riparti da Cristo, Chiesa del nuovo millennio. Canta e cammina!”, JAN PAWEŁ II, *Kontemplacja Jezusa warunkiem skutecznego głoszenia Ewangelii*, w: *Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny*, 328.

⁸ RMissio 42, AAS 83 (1991), 289, *Encykliki Ojca świętego Jana Pawła II*, 559.

„Staje się to szczególnie wyraźne – wskazuje papież – w przypadku osób zajmujących się misją ewangelizacyjną, nie można zrozumieć misji i żyć nimi bez odniesienia do Chrystusa jako Tego, który został posłany, by, ewangelizować”⁹.

Ktokolwiek chce przekazywać zbawcze orędzie, musi sam wejść w doświadczenie Bożej miłości. By miłością się dzielić, najpierw trzeba miłość przyjąć. Przyzwolenie, by działała w człowieku miłość Chrystusa prowadzi do misji: „Kochać, przyswajając sobie do głębi żarliwe pragnienie Chrystusa, aby „wszyscy ludzie zostali zbawieni” (1 Tm 2,4); pozwolić się kochać, przyzwalając Jemu, aby posługiwał się nami wedle „swoich dróg, które nie są naszymi drogami” (por. Iz 55,8), aby dzięki temu wszyscy ludzie na całym świecie także mogli Go poznać i osiągnąć zbawienie”¹⁰. Przyjęcie łaski, a więc wejście w orbitę Bożej miłości, prowadzi do zbliżenia się do bliźnich i gorliwości w akcji głoszenia Ewangelii.

Jezus jest wzorem miłości do każdego człowieka, którą winien podjąć misjonarz. Figura Dobrego Pasterza syntezuje w sobie istotne cechy duchowości misyjnej: poznanie podmiotów głoszenia, ich poszukiwanie, poświęcenie siebie. Każdy wierzący, który posiada ducha misyjnego, winien odznaczać się Chrystusowym zapałem o bliźnich i miłować wspólnotę eklezjalną. Misjonarz czerpie z miłości Chrystusa i staje się jej kanałem przez troskliwość, łagodność, współczucie, otwarcie, zainteresowanie ludzkimi sprawami. Misjonarz winien budować w sobie miłość do Kościoła jako oblubienicy Chrystusa. Zbawiciel wydający się na mękę za Kościół stanowi dla niego punkt odniesienia. Tylko głęboka miłość do Kościoła może podtrzymać gorliwość misjonarza¹¹. Duchowość misyjna podkreśla więc wagę eklezjalności. Działalność misyjna nie jest nigdy przedsięwzięciem prywatnym. Jest zakorzeniona w Chrystusie i zorientowana na Kościół istniejący i rodzący się. Misjonarz jest cały Chrystusowy i cały eklezjalny. Stąd płynie fakt jego katolickości:

⁹ Tamże 88, AAS 83 (1991), 338: „Necessaria proprietatis missionalis spiritualitatis est intima cum Christo communio: comprehendi non potest nec vivendo impleri missio, si non ad Christum refertur uti missum evangelizandi ergo”, *Encykliki Ojca świętego Jana Pawła II*, 610.

¹⁰ TENZE, *Chiamati a portare il “lieto annunzio di Cristo ai prigionieri delle tante schiavitù di questo mondo”* 5, „Insegnamenti di Giovanni Paolo II”, t. 20/1, 1213, JAN PAWEŁ II, *Dzieło ewangelizacji łaską i obowiązkiem całego Kościoła*, w: *Apele i orędzie na Światowy Dzień Misyjny*, 310-311.

¹¹ RMissio 89, AAS 83 (1991), 336, *Encykliki Ojca świętego Jana Pawła II*, 611.

otwierania się na potrzeby każdego człowieka i przekraczania granic kultur. Święty Jan Paweł II w tej trosce o ludzi artykułuje preferencyjną opcję na rzecz ubogich: „Misjonarz jest bratem wszystkich, bo ma w sobie ducha Kościoła, jego otwartość i zainteresowanie dla wszystkich narodów i ludzi, zwłaszcza dla najmniejszych i najuboższych”¹². Otwartość domaga się zatem odwagi w przełamywaniu barier etnicznych i społecznych. Jest tym samym wezwaniem do rewolucji miłości, bo misjonarz to człowiek miłości do Boga i ludzi.

Misjonarz winien być ogołocony tak jak Chrystus. Uczy się tego w misteriach Wcielenia i Odkupienia. Wskazuje to na kenotyczny rys duchowości misyjnej: „Chrystus dzieli w pełni ludzkie warunki i wypełnia do końca zbawczy plan Ojca. Jest to ogołocenie, które jednak przeniknięte jest miłością i miłość wyraża. Misje przebywają tę samą drogę i doprowadzają do stóp Krzyża”¹³.

Ogołocenie sięga różnych płaszczyzn: zwalcza egoizm, porządkuje sferę posiadania rzeczy materialnych, dotyka relacji z osobami i rodziną kulturą. Głęboki sens wyzucia się z siebie polega na staniu się bratem wszystkich, by dzielić się z nimi spotkanym Zbawicielem. Papież stawia obok fizycznego ubóstwa bogactwo budowania nowej rodziny kościelnej oraz daru Chrystusowej łaski. Ubóstwo nie jest więc dla niego tylko dyscyplinarną praktyką ascetyczną, lecz metodą pozwalającą na napełnienie się łaską i jej dalszą transmisję. Gotowość do ogołocenia jest podstawowym wymogiem życia misjonarskiego. Bóg do zadania misyjnego zawsze dołącza łaskę umocnienia, towarzysząc posłanemu we wszelkich sytuacjach jego życia¹⁴.

Misjonarz zostaje więc wszczepiony nie tylko w misję Chrystusa, ale wręcz mistycznie zostaje napełniony jego Osobą. Dla świętego papieża duchowość misyjna jest więc duchowością inkorporacji w Chrystusa, a nie tylko zewnętrznym spełnianiem wymogów misji: „Stanowi to tytuł do chwały: kto zostaje posłany, jest w szczególny sposób zjednoczony z Osobą Chrystusa, aby dokonywać – jak mówi Boski Nauczyciel – tych

¹² Tamże: Est missionarius „frater universalis”; Ecclesiae in se gerit animum eiusque mentem apertam ac studium universis de populis cunctisque de hominibus, praesertim parvis et egenis”, *Encykliki Ojca świętego Jana Pawła II*, 611.

¹³ Tamże 88, AAS 83 (1991), 335: „Christum adducit ut pro humana condicione plane vivat ad extremumque usque Patris adhaereat consilio. De exinanitione agitur, quae tamen amore pervaditur et aperit amorem. Eandem ideo hanc viam missio percurrit metamque suam sub Cruce attingit”, *Encykliki Ojca świętego Jana Pawła II*, 610.

¹⁴ Tamże.

samych dzieł, co On: «Kto we Mnie wierzy, będzie także dokonywał tych dzieł, których Ja dokonuję, owszem, i większe od tych uczyni, bo Ja idę do Ojca» (J 14, 12)¹⁵. Misja Chrystusa znajduje swe przedłużenie w działaniach misjonarza. Gwarantuje ona im godność i nadprzyrodzoną siłę.

2. Otwartość na działanie Ducha Świętego

Jan Paweł II często przywołuje obecność Ducha Świętego w dziele misyjnym Kościoła. Duch popchnął do misji Apostołów, dokonując tego przez przemianę duchową ich władz. Z doświadczenia Pięćdziesiątnicy wypływa gorliwość w dzieleniu się tajemnicą Chrystusa: „I oto nagle za sprawą potężnego tchnienia Ducha Świętego następuje «przeobrażenie». Radykalne przeobrażenie umysłu i serca: Apostołowie czują, jak otwiera się ich umysł; ogarnia ich ogromny zapal, przenika jedyne pragnienie: głosić, nieść innym to, co zobaczyli w nowym, olśniewającym świetle. Duch Święty odtwarza w nich i układa jakby w cudowną mozaikę każde słowo wypowiedziane przez Chrystusa. Tak rodzi się Kościół. Rodzi się w dniu Pięćdziesiątnicy¹⁶. Pięćdziesiątnica jest tym momentem tworzenia się wspólnoty eklezjalnej, od którego rozpoczyna się kroczenie uczniów Chrystusa przez dzieje ludów. Odtąd Kościół jest zawsze w drodze, otwierając się na nowe spotkania z ludźmi. Chodzi w tym procesie o przekaz życia Bożego¹⁷.

Duchowość misyjna odwołuje się do działania Ducha w człowieku: „Duchowość ta wyraża się przede wszystkim w życiu pełnym uległości Duchowi Świętemu: winniśmy przyzwolić, by On nas kształtował wewnątrz i w ten sposób bardziej upodabniać się do Chrystusa. [...] Uległość Duchowi Świętemu domaga się następnie przyjęcia darów męstwa i umiejętności rozróżniania, które są istotnymi rysami tej duchowości¹⁸. Człowiekowi, zwłaszcza posłanemu z misją głoszenia, nie

¹⁵ TENŻE, *Ob diem ad Missiones fovendas* 2, AAS 92 (2000), 686: „È questo un titolo di gloria: l'inviato è associato in modo singolare alla persona di Cristo per compiere, come afferma il divin Maestro, le sue stesse opere: « Anche chi crede in me compirà le opere che io compio e ne farà di più grandi, perché io vado al Padre »”, JAN PAWEŁ II, *Niech nas ożywia troska o przekazywanie innym światła i radości wiary*, w: *Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny*, 321-322.

¹⁶ TENŻE, *Giovani, siate annunciatori del Vangelo in questa ora cruciale della storia umana* 1, „Insegnamenti di Giovanni Paolo II”, t. 8/1, 1742, JAN PAWEŁ II, *Młodzież nadzieją Ewangelii*, w: *Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny*, 264.

¹⁷ R. SKRZYPCZAK, *Kościół misyjny według Jana Pawła II*, Lublin 2005, 225.

¹⁸ RMissio 87, AAS 83 (1991), 334: „Huius autem modi spiritualitas inde maxime exprimi-

pozostaje zatem nic innego, jak ćwiczyć się w poddaniu się Duchowi Świętemu, które winno się charakteryzować nastawieniem na odbiór Bożych poruszeń, rozeznaniem duchowym, realizacją natchnień z inspiracji Bożej¹⁹. Drogę taką postuluje papież.

Jan Paweł II uwypukla ścisłą zależność między eklezjologią a pneumatologią: działalność apostołska Kościoła daje się bowiem sprowadzić do włączenia się w świadectwo, które Duch daje o Chrystusie²⁰. Misjonarze winni być zatem szczególnie wyczuleni na tę nieustanną asystencję Ducha Świętego.

Działanie Ducha prowadzi do rozpalenia charyzmatów, odnawia miłość w ludzie Bożym. Otwarcie się na tchnienie Trzeciej Osoby Bożej uświęca Kościół, prowadzi w głąb jego Bosko-ludzkiej tożsamości i pozwala przynosić obfite owoce jego działalności²¹. Misterium Chrystusa jest nierozdzielnie związane z misją Ducha Świętego i Kościoła. Kościół winien być przetworzony wewnątrz na obraz Zbawiciela. Tym procesem kieruje Duch Święty²².

Przed Kościołem zbudowanym na fundamencie Apostołów stoi ciągle aktualne zadanie uobecniania atmosfery duchowej Wieczernika. W centrum modlitwy winno stać wołanie o wsparcie Ducha Świętego w wypełnianiu mandatu misyjnego zleconego przez Chrystusa. Papież kładzie nacisk na nieodzowność Ducha w tym procesie jako Tego, który przemienia i prowadzi wierzących. Współcześnie wręcz wydaje się, że potrzeba intensywniejszego doświadczenia mocy Bożej²³. Duch Święty pozwala przekraczać ludzkie ograniczenia. Wobec nowych wyzwań ewangelizacyjnych nie pozwala na kapitulację. Jan Paweł II wskazuje na nadzieję, której źródło leży poza ludzkimi projektami i przewidywaniami. Zdanie się na Ducha Świętego stoi u fundamentów nieprzerwywania misji, którą Kościół przejął od Apostołów. Poszerzające się przestrzenie

tur, si erga Spiritum prorsus dociliter vivitur: docilitas enim obligat ut quis interius se ab eo formari patiat, quo magis ac magis Christo conformis reddatur. [...] Animus praeterea erga Spiritum docilis obstringit ad dona percipienda fortitudinis et sapientiae, quae partes sunt eiusdem spiritualitatis plane necessariae”, *Encykliki Ojca świętego Jana Pawła II*, 609.

¹⁹ J. GOGOLA, *Teologia komunii z Bogiem*, Kraków 2009, 356.

²⁰ RMissio 42, AAS 83 (1991), 289, *Encykliki Ojca świętego Jana Pawła II*, 560.

²¹ TENŹE, *Chiamati a portare il lieto annunzio di Cristo ai prigionieri delle tante schiavitù di questo mondo 7*, „Insegnamenti di Giovanni Paolo II”, t. 20/1, 1214, JAN PAWEŁ II, *Dzieło ewangelizacji łaską i obowiązkiem całego Kościoła*, w: *Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny*, 311.

²² RMissio 87, AAS 83 (1991), 334, *Encykliki Ojca świętego Jana Pawła II*, 609.

²³ Tamże 92, AAS 83 (1991), 339, *Encykliki Ojca świętego Jana Pawła II*, 615.

misji domagają się „odwagi apostołskiej, opartej na ufności pokładanej w Duchu. On jest pierwszym podmiotem misji!”²⁴.

Modlitwa z Wieczernika staje się w myśli Jana Pawła II swoistym modelem modlitwy misjonarzy. Refleksja papieska wielokrotnie odnosi się do wydarzenia Pięćdziesiątnicy, łącząc w jedno misterium doświadczenie żarliwej modlitwy, impuls Ducha Świętego i spontaniczne świadectwo młodego Kościoła²⁵. Papież podkreśla, że misje „są dziełem Ducha Świętego, Pocieszyciela, który jest ich niekwestionowanym «protagonistą». Dokonują się w Duchu, są «rozesłaniem w Duchu», bo właśnie dzięki działaniu Ducha Ewangelia «urzeczywistnia się w duszy człowieka i w dziejach świata»²⁶. Kierowniczy aspekt działania Ducha Świętego w misji Kościoła jest zawsze związany z odkrywaniem nowych sposobów dotarcia z Ewangelią do jednostek i ludów. Nierozwalnie wiąże się więc z duchowym rozeznawaniem, jak prowadzić dzieło ewangelizacji, by odpowiadało woli Bożej²⁷.

3. Wysoka miara życia chrześcijańskiego

U podstaw działalności misyjnej Kościoła i pojedynczego misjonarza leży świętość. Gwarantuje ona autentyczność posługi²⁸. Ze świętości wypływa obowiązek szerzenia Ewangelii. Zapewnia ona skuteczność działaniom podejmowanym ze strony misjonarzy i osób ich wspomagających. Jan Paweł II podkreśla duchowy wymiar misji, która jest dziełem Bożym i nie może być sprowadzona do pokładania ufności w doskonaleniu ludzkich przedsięwzięć: „Nie wystarczy odnawiać metody duszpasterskie, ani lepiej organizować i koordynować instytucje kościelne, ani też studiować z większą przenikliwością biblijne i teologiczne podstawy wiary: trzeba wzbudzić nowy zapał świętości wśród misjonarzy i w całej wspólnoty chrześcijańskiej, szczególnie wśród tych, którzy są najbliższymi współpracownikami misjonarzy”²⁹.

²⁴ Tamże 30, AAS 83 (1991), 276, *Encykliki Ojca świętego Jana Pawła II*, 544.

²⁵ TENŻE, *Ob diem ad Missiones fovendas* 1, AAS 95 (2003), 619, JAN PAWEŁ II, *Maryja i misja Kościoła w Roku Różańca*, w: *Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny*, 333.

²⁶ TENŻE, *Chiamati a portare il lieto annunzio di Cristo ai prigionieri delle tante schiavitù di questo mond* 4, „Insegnamenti di Giovanni Paolo II”, t. 20/1, 1212, JAN PAWEŁ II, *Dzieło ewangelizacji łaską i obowiązkiem całego Kościoła*, w: *Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny*, 310.

²⁷ R. SKRZYPCZAK, *Kościół misyjny według Jana Pawła II*, 216.

²⁸ RMissio 90, AAS 83 (1991), 336-337, *Encykliki Ojca świętego Jana Pawła II*, 612.

²⁹ Tamże, AAS 83 (1991), 337: „Haud enim rationes pastorales renovare sufficit nec

Świętość jest obowiązkiem misjonarza i ludu Bożego. Przykład świętości wierzących i posłanych przekracza ograniczenia ludzkich słów, a nawet jest priorytetowy w głoszeniu Ewangelii, stoi przed komunikacją werbalną³⁰. Z tego powodu „nawet tam, gdzie głoszeniu Słowa Bożego stawiane są przeszkody, sama obecność misjonarza, dawane przez niego świadectwo ubóstwa, miłosierdzia i świętości jest już skuteczną formą ewangelizacji i staje się często początkiem twórczego dialogu”³¹. Dla świadectwa świętości nie istnieją żadne ograniczenia. Jest to środek uniwersalny misji, prowokujący do duchowych poszukiwań. Świętość promieniuje zawsze językiem miłości.

Świętość przybiera kształt realizacji ewangelicznych błogosławieństw. To jednoznaczny objaw zapodmiotowania się Królestwa Bożego w świecie, w konkretnym człowieku, objaw przyjęcia zbawczego orędzia. Dzięki temu pesymizm rodzący się z niesprzyjających okoliczności zostaje przekroczony w pełnej radości wierze, która jest emanacją chrześcijańskiego świadectwa, emanacją świętości. Znajduje ona swoje racje w cnocie nadziei, która, jako teologalna, znajduje swoje uzasadnienie w Chrystusie³².

4. Prymat modlitwy

Skoro misja jest dziełem prowadzonym przez Ducha Świętego, „trzeba [...] zarezerwować pierwsze miejsce dla modlitwy i ofiary”³³, jako środków rozwoju życia duchowego. Modlitwa prowadzi do doświad-

ordinare et componere melius ecclesiales copias neque accuratius fundamenta fidei biblica et theologica scrutari : opus potius est novum excitare « sanctitatis ardorem » inter missionarios totaque in christiana communitate, maxime vero inter eos qui propiores sunt missionariorum adiutores”, *Encykliki Ojca świętego Jana Pawła II*, 612.

³⁰ TENŻE, *Il Padre: sorgente dell’impegno apostolico della Chiesa* 7, „Insegnamenti di Giovanni Paolo II”, t. 22/1, 1076, JAN PAWEŁ II, *Wszyscy jesteście wezwani do budowania Królestwa Ojca*, w: *Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny*, 318-319.

³¹ TENŻE, *La Chiesa si incarna nella missione e plasma l’uomo nuovo* 2, „Insegnamenti di Giovanni Paolo II”, t. 3/1, 1482: „Anche laddove la predicazione della Parola è ostacolata, la semplice presenza del missionario, con la sua testimonianza di povertà, di carità, di santità costituisce già una forma efficace di evangelizzazione e crea spesso i presupposti per un dialogo costruttivo”, JAN PAWEŁ II, *Wychodzić naprzeciw ludziom naszych czasów*, w: *Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny*, 243.

³² RMissio 91, AAS 83 (1991), 338, *Encykliki Ojca świętego Jana Pawła II*, 613-614.

³³ TENŻE, *Christifidelibus universis ob diem tota Ecclesia ad Missionales res provehendas constitutum* 4, AAS 73 (1981), 559, JAN PAWEŁ II, *Powinność głoszenia Dobrej Nowiny*, w: *Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny*, 248.

czenia radosnej, żywej Obecności, co winno się przełożyć na konkretne czyny inspirowane wiarą i miłością w zwyczajnych okolicznościach życia³⁴. Papież podejmuje polemikę z chrześcijanami, którzy zatracili przekonanie o skuteczności modlitwy i lansują poglądy dające przewagę zewnętrznej aktywności kosztem życia duchowego. Wydają się oni wręcz oskarżać modlących się o brak troski o losy świata. Jan Paweł II w odpowiedzi na te zarzuty kreśli obraz modlitwy jako elementu integralnie związanego z wiarą w Tróję i jej Opatrzność nad biegiem spraw w świecie. Modlitwa prowadzi do pogłębienia wiary, osobistej przemiany, co skutkuje stosownymi uczynkami: „Celem jej jest nasze nawrócenie, to znaczy – jak już tłumaczył św. Cyprian – wewnętrzna i zewnętrzna dyspozycyjność, wola otwarcia się na przemieniające działanie łaski. „Mówiąc: «Święć się imię Twoje» [...] prosimy uporczywie o to, abyśmy wytrwali w tym, czym zaczęliśmy być, ponieważ zostaliśmy uświęceni przez chrzest... «Przyjdź Królestwo Twoje»... prosimy, aby Królestwo Boże spełniło się w nas w tym znaczeniu, w jakim błagamy, aby Jego imię było uświęcone w nas... Dodajemy potem: «Bądź wola Twoja jako w niebie, tak i na ziemi», abyśmy mogli czynić to, czego Bóg chce... Wola Boża jest tym, co Chrystus czynił i czego nauczał” (św. Cyprian, *De oratione dominica*). Prawda modlitwy zawiera w sobie prawdę życia”³⁵. Ludzie przemienieni modlitwą mogą w ten sposób prowadzić życie według wymagań Ewangelii. Ona jest przestrzenią poszukiwania i słuchania Bożych wezwań. Z modlitwy rodzi się właściwy stosunek do świata, patrzenie na niego zgodnie z Ewangelią. Modlitwa zatem tworzy wiarygodnych świadków Chrystusa. Misjonarz w rezul-

³⁴ TENŻE, *Ob diem ad Evangelium in universo mundo nuntiandum missus* 4, AAS 88 (1996), 183-184, JAN PAWEŁ II, *Cały Kościół jest wezwany do głoszenia prawdy i miłości Bożej*, w: *Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny*, 305.

³⁵ TENŻE, *Christifidelibus universis ob diem tota Ecclesia ad Missionales res provehendas constitutum* 3, AAS 73 (1981), 557: „Essa ha come scopo la nostra conversione, cioè, come spiegava già S. Cipriano, la disponibilità interiore ed esteriore, la volontà di aprirsi all'azione trasformante della Grazia. « Dicendo: Sia santificato il tuo nome noi domandiamo insistentemente, poiché siamo stati santificati col battesimo, di perseverare in ciò che abbiamo cominciato ad essere... Venga il tuo regno: domandiamo che il Regno di Dio si realizzi in noi nel senso in cui imploriamo che il suo nome sia santificato in noi... Aggiungiamo poi: Sia fatta la tua volontà come in cielo così in terra, perché noi possiamo fare ciò che Dio vuole... La volontà di Dio è ciò che Cristo ha fatto ed insegnato» (S. Cipriano, *De oratione dominica*). La verità della preghiera implica la verità della vita”, JAN PAWEŁ II, *Powinność głoszenia Dobrej Nowiny*, w: *Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny*, 247.

tacie to także nauczyciel modlitwy, który wprowadza w nią ewangelizowanych³⁶.

Nie należy zapominać, że modlitwa misjonarza, z racji na specyficzny kontekst jego pracy, przybiera specyficzne cechy. Można choćby zauważyć, że podkreślone powinno w niej być zdanie się na Bożą siłę oraz prowadzenie Opatrzności. Dzięki temu misjonarz jest zabezpieczony przed herezją nieograniczonej akcji. Sam Jezus daje tego doskonały przykład, gdyż nigdy nie rezygnuje z modlitwy, nawet pośród intensywnej działalności³⁷.

Z kontemplacji rodzi się apostolska płodność o nadprzyrodzonej efektywności, której jednak nie sposób badać ludzką miarą. Owoce przekazu Ewangelii przez osobę na wskroś zjednoczoną z Bogiem, przez mistyka, nie zawsze będą imponujące w wymiarze ilościowym, lecz nade wszystko o ich wartości i nadprzyrodzonym charakterze zaświadczy jakość i trwałość. Skutki życia duchowego mogą więc objawić się w transformacji różnych wymiarów otaczającego świata według myśli Bożej, nawet nieporównywalnie większej w stosunku do podjętych ludzkich wysiłków. Jak pokazuje przykład wielu świętych, można być *contemplativus in actione*³⁸.

W orędziu z 1994 r. Jan Paweł II podaje zadania duchowe, które winny podejmować osoby zatroskane o misję ewangelizacji. Na czoło wysuwa się kontemplacja zbawczych inicjatyw Bożych z akcentem na pełnię czasów objawioną w Chrystusie. Popycha ona następnie do składania Bogu dziękczynienia za realizację zamierzonych przez Niego dzieł. Nieobcy jest także takiemu rozważaniu element prośby o potrzebne środki dla rozszerzania Królestwa Bożego w świecie, jak i wypełnienie Bożej woli³⁹.

Centralną postacią dla kontemplacji należy uczynić Chrystusa. Jan Paweł II zachęca, by z niego czerpać blask mocy, który stanowi źródło zapалу misyjnego. Zgodnie z logiką Ewangelii następnym

³⁶ M. TATAR, *Modlitwa i sakramenty święte fundamentem duchowości misyjnej*, „Lumen gentium. Zeszyty misjologiczne” 34 (2004) 1, 27-28.

³⁷ Tamże, 27, 29.

³⁸ M. CHMIELEWSKI, *Przemiana człowieka w procesie zjednoczenia z Bogiem według św. Jana od Krzyża*, w: *Na drodze zjednoczenia z Bogiem*, „Karmel żywy” 2, red. J. Gogola, Kraków 2000, 130-131.

³⁹ IOANNES PAULUS II, *Ob diem ad Evangelium nuntiandum ubique terrarum dicatum* 4, AAS 87 (1995), 274, JAN PAWEŁ II, *Rodzina uczestniczy w życiu i misji Kościoła*, w: *Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny*, 301.

krokiem kontemplacji winno być zbliżenie się do ludzi, rozpoznawanie w najmniejszych obecności Bożej. Na modlitwie więc zyskuje się poznanie wielkiej godności osoby ludzkiej. Duchowe spojrzenie na Chrystusa-Ewangelizatora otwiera na głoszenie zbawienia wszystkim ludziom⁴⁰.

Aktywność misyjna oraz życie kontemplacyjne przenikają się wzajemnie. Modlitwa karmiona Bożym słowem jest twórczą inspiracją dla stawiania czoła wyzwaniom misji: „Misjonarz winien być człowiekiem modlitwy kontemplacyjnej i czynu. Rozwiązanie problemów znajduje on w świetle słowa Bożego oraz w modlitwie osobistej i wspólnotowej”⁴¹. Przenikanie się tych rzeczywistości jest gwarantem szczerzej autentyczności przepowiadania. Przykładem takiej korelacji jest św. Teresa z Lisieux: „Życie i nauczanie św. Teresy uwypuklają niezwykle ścisłą więź, jaka istnieje między misją a kontemplacją. Nie jest bowiem możliwa misja bez intensywnego życia modlitwy oraz głębokiej komunii z Chrystusem i z Jego ofiarą Krzyżową”⁴². Skoro misjonarz pragnie doprowadzić ludzi do osobistego kontaktu z Chrystusem, to sam musi stanowić tego wzór. Papież zatem sprowadza misję do tego, co najistotniejsze: wprowadzenia ludzi w orbitę Bożej łaski. W takim ujęciu wszystkie inne działania misjonarza należy uznać wyłącznie za pomocnicze. Fundamentalne zadanie doprowadzenia do spotkania z Chrystusem prezentuje się jako niezbywalne i na wskroś duchowe, wypływające z życia modlitwy.

Kontemplacja i w ogóle życie duchowe są także zewnętrznym znakiem misji. Z tej racji mogą stanowić zaproszenie do odkrycia bogactw Chrystusa zwłaszcza dla wyznawców innych religii: „Obecność ta [ludzi oddanych modlitwie – Ł.D.] jest korzystna wszędzie w świecie niechrześcijańskim, zwłaszcza w tych regionach, gdzie religie mają

⁴⁰ TENZE, *Ob diem ad missiones fovendas* 2, AAS 93 (2001), 780, JAN PAWEŁ II, *Kontemplacja Jezusa warunkiem skutecznego głoszenia Ewangelii*, w: *Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny*, 325-326.

⁴¹ RMissio 91, AAS 83 (1991), 338: „Sit quidem missionarius necesse est « contemplativus in actione ». Quaestionibus variis responsionem detegit sub Verbi Dei lumine atque in sua ipsius communitatisque precatone”, *Encykliki Ojca świętego Jana Pawła II*, 613.

⁴² TENZE, *Chiamati a portare il lieto annunzio di Cristo ai prigionieri delle tante schiavitù di questo mondo* 5, „Insegnamenti di Giovanni Paolo II”, t. 20/1, 1212: „La vicenda e l’insegnamento di Teresa sottolineano il legame strettissimo che esiste tra missione e contemplazione. Non può infatti esservi missione senza una intensa vita di preghiera e di profonda comunione col Signore e col suo sacrificio sulla Croce”, JAN PAWEŁ II, *Dzieło ewangelizacji łaską i obowiązkiem całego Kościoła*, w: *Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny*, 310.

w wielkim poszanowaniu życia kontemplacyjne ze względu na ascezę i na poszukiwanie Absolutu⁴³. Sama postawa ludzi modlących się jest już zatem formą ewangelizacji. To, co duchowe, w tajemniczy sposób promieniuje swoim świadectwem.

5. Komunijność

Następca Piotra przedstawia komunie z Osobami Trójcy św. jako cel wysiłku misyjnego. Jedność z Bogiem przekłada się zaś na tworzenie relacji między uczniami Chrystusa. Trwanie w Bogu prowadzi do komunii z ludźmi i jest wypełnieniem arcykapłańskiej modlitwy Chrystusa (por. J 17, 21-23)⁴⁴. Duchowość komunii posiada więc dwa integralne wymiary: współuczestnictwo z Osobami Bożymi i braćmi w wierze oraz radosną, wyczekującą na nowych braci otwartość⁴⁵.

Rozprzestrzenianie się Ewangelii dokonuje się dzięki wspólnotcie. Jedność misjonarzy jest gwarantem skuteczności misji⁴⁶. Zobowiązanie do przekazywania nauki Chrystusa, które ma charakter powszechny, a więc jest skierowane do wszystkich wierzących, kształtuje ich jako wspólnotę typowo misjonarską, w której każdy, niezależnie od roli jaką pełni w Mistycznym Ciele, jest posłany z misją. Kościół więc to solidarność misyjna: „Kościół, już od pierwszych chwil swojego istnienia jawi się jako wspólnota uczniów, której racją bytu jest pełnienie w czasie misji samego Chrystusa, to znaczy ewangelizacja świata. Jest więc on zawsze wspólnotą misjonarską, której członkowie, zjednoczeni w jednym ciele, są posyłani do narodów. Choć w łonie tej wspólnoty istnieją różne role, urzędy i charyzmaty (por. 1 Kor 12,4 i nast.), to powołanie misyjne jest wspólne wszystkim: biskupom, kapłanom, zakonnikom, zakonnicom i świeckim”⁴⁷.

⁴³ RMissio 69, AAS 83 (1991), 317: „Quae porro praesentia in orbe maxime non christiano beneficia gignit, illis praesertim in regionibus ubi plurimi aestimant religiones ipsae vitam contemplativam ob ascetism eius inquisitionemque Absoluti”, *Encykliki Ojca świętego Jana Pawła II*, 590.

⁴⁴ Tamże 23, AAS 83 (1991), 270, *Encykliki Ojca świętego Jana Pawła II*, 536-537.

⁴⁵ T. PASZKOWSKA, „*Communio*” jako paradygmat teologii duchowości, w: „*Communio*” w chrześcijańskiej refleksji o Kościele, red. A. Czaja – M. Marczewski, Lublin 2004, 465.

⁴⁶ RMissio 75, AAS 83 (1991), 322, *Encykliki Ojca świętego Jana Pawła II*, 595.

⁴⁷ TENZE, *Giovani, siate annunciatori del Vangelo in questa ora cruciale della storia umana* 2, „Insegnamenti di Giovanni Paolo II”, t. 7/1, 1744: „La Chiesa appare quindi, fin dal suo primo costituirsi, come la comunità dei discepoli, la cui ragion d’essere è

Jan Paweł II kreśli, jako obligatoryjną, komunijną perspektywę misji Kościoła: „Zachęcam wszystkie Kościoły i Pasterzy, kapłanów, zakonników, wiernych, by otwierali się na powszechność Kościoła, unikając wszelkiego rodzaju partykularyzmu, ekskluzywizmu i poczucia samowystarczalności. Kościoły lokalne, chociaż zakorzenione są we własnym narodzie i jego kulturze, winny jednak w sposób konkretny zachowywać uniwersalistyczny zmysł wiary, a więc dawać i przyjmować od innych Kościołów dary duchowe, doświadczenia duszpasterskie, doświadczenia związane z pierwszym przepowiadaniem i ewangelizacją, jak też pracowników apostołskich i środki materialne”⁴⁸. W relacjach między Kościołami partykularnymi odsłania się prawda o świętych obcowaniu, tworzy się komunია darów. Czynna akcja misyjna i jej wspomaganie tworzą ściśle zespolenie. Dotyczy to płaszczyzn pomocy materialnej, personalnej czy duchowej, które winny się przenikać. W tych działaniach odsłania się misterium Kościoła⁴⁹. Prowadzi to do wzajemnego ubogacenia. Młode a ubogie materialnie Kościoły dzielą się wówczas najczęściej obfitymi powołaniami ze wspólnotami o starej tradycji chrześcijańskiej. Poza tym misjonarze powracający do swych rodzimych krajów wprowadzają w nie świeżość doświadczeń misyjnych. Stają się tym samym znakiem komunikacji międzykościelnej i zachętą do wrażliwości i otwartości na świat⁵⁰. Należy zauważyć, że papież pierwszeństwo daje współpracy duchowej opartej na wzajem-

l'attuazione nel tempo della missione di Cristo stesso, l'evangelizzazione del mondo. Essa è dunque comunità in perenne stato di missione, è comunità missionaria, i cui membri sono uniti in un solo corpo per essere inviati alle genti; se all'interno di questa comunità diversi sono i ruoli, le funzioni e i «carismi» (cfr. 1Cor 12,4-5), comune a tutti è però la vocazione missionaria (cfr. «Lumen Gentium», 17; «Ad Gentes», 35-36): ai vescovi, ai sacerdoti, ai religiosi, alle religiose e ai laici”, JAN PAWEŁ II, *Młodzież nadzieją Ewangelii*, w: *Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny*, 265.

⁴⁸ RMissio 85, AAS 83 (1991), 332: „Omnes ideo Ecclesias exhortamur ac Pastores, sacerdotes et religiosae vitae sodales, fideles, ut Ecclesiae universalitati se recludent omnemque simul rationem studii sui particularis et reliquorum exclusionis fugiant sicut et illam cogitationem – sibi sese sufficere. Etiamsi locales Ecclesiae suo in populo agunt radices genereque in proprio culturae, nihil tamen minus fovere re ipsa hunc debent universalem fidei sensum, ceteris Ecclesiis spiritalia largiendo dona ab iisque percipiendo una cum pastoralibus experienciis primi nuntii atque evangelizationis et cum apostolicis operariis opibusque”, *Encykliki Ojca świętego Jana Pawła II*, 606.

⁴⁹ R. SKRZYPCZAK, *Kościół misyjny według Jana Pawła II*, 230-232.

⁵⁰ J. GAJDA, *Misyjna duchowość*, w: *Leksykon teologii duchowości katolickiej*, red. M. Chmielewski, Lublin – Kraków 2002, 544.

nej modlitwie i ofierze⁵¹. Zwraca także uwagę na postawę serca w wymianie darów: „Gdy chodzi o pomoc materialną, ważne jest zwracanie uwagi na ducha, w jakim się daje. Dlatego trzeba poddać rewizji własny styl życia: misje wymagają nie tylko pomocy, ale współuczestniczenia w przepowiadaniu i w miłości względem ubogich. Wszystko, co otrzymaliśmy od Boga – tak życie, jak i dobra materialne – nie jest nasze, ale zostało nam dane do użytku. Wielkoduszność w dawaniu musi być zawsze oświecona i natchniona wiarą: wówczas –naprawdę – «więcej szczęścia jest w dawaniu, aniżeli w braniu»”⁵².

Przeżycie komunii *ad intra*, we wspólnocie kościelnej, prowadzi do wyjścia na zewnątrz, by czynić apostołstwo miłości. Duchowość misyjna inspiruje konkretne czyny chrześcijańskiej solidarności⁵³. Mają one wymiar współpracy doczesnej dla postępu ludzkości i eliminacji czynników gwałcących godność, ale także wyrażają się w modlitwie chrześcijan za świat. Modlitwa ta dotyczy wszystkich ludzi, jest wołaniem o ich uświęcenie w Bogu. Modlitwa poszerza ducha, zabezpiecza przed ekskluzywizmem, pociąga wszystkich ludzi do wspólnoty świętości. Jan Paweł tłumaczy ten fakt na bazie tekstu Modlitwy Pańskiej: „Chrześcijanin prosi, aby świętość Boga urzeczywistniała się w Jego przybranych dzieciach, a także w tych, do których nie dotarło jeszcze Jego objawienie, jest bowiem świadom, że właśnie poprzez świętość Bóg zbawia całe stworzenie. Aby imię Boże było święcone wśród narodów, Kościół stara się włączyć ludzkość i stworzenie w realizację zamysłu, który Stwórca «według swego postanowienia przedtem powziął», «abyśmy byli święci i nieskalani przed Jego obliczem» (por. Ef 1, 9. 4)”⁵⁴.

⁵¹ RMissio 78, AAS 83 (1991), 325, *Encykliki Ojca świętego Jana Pawła II*, 599.

⁵² Tamże 81, AAS 83 (1991), 327: „De talibus vero rerum auxiliis magni interest animum ipsum considerari quo donentur. Recognoscenda est ipsa vivendi ratio: expetunt enim missiones non opes solas, verum nuntiationis et caritatis in proximos communicationem. Quaecumque a Deo quidem percepimus – tam vitam quam terrestria bona – haud nostra sunt at in usum nobis commodata. Necesse ideo est liberalitas dandi illuminetur semper fide inciteturque; tum vere beatius dare erit quam recipere”, *Encykliki Ojca świętego Jana Pawła II*, 601.

⁵³ TENŻE, *Ob diem statutum catholica tota Ecclesia ad Missionales res provehendis* 3, AAS 71 (1979), 936-937, JAN PAWEŁ II, *Solidarny zapal misyjny do budowania „nowej cywilizacji”*, w: *Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny*, 239-240.

⁵⁴ TENŻE, *Il Padre: sorgente dell'impegno apostolico della Chiesa* 3, „Insegnamenti di Giovanni Paolo II”, t. 22/1, 1072: „Il cristiano domanda che Dio sia santificato nei suoi figli di adozione, come pure in quanti non sono ancora stati raggiunti dalla sua rivelazione, nella consapevolezza che è mediante la santità che Egli salva l'intera

Priorytetowym działaniem wspólnot kościelnych jest wychowanie człowieka, krytyczna ocena zagrożeń ludzkiej godności i uczenie narodów, by bardziej być, i w ten sposób pośrednie przyczynianie się do postępu. Ewangelizacja jest motorem rozwoju z poszanowaniem osoby ludzkiej⁵⁵.

Komunia znajduje swoją szczególną realizację w objęciu pomocą ubogich. Akty poświęcenia budzą najgłębsze pytania egzystencjalne, niszczą wyrachowany indywidualizm, są istotnym przejawem świadectwa chrześcijańskiego: „Ewangeliczne świadectwo, na które świat jest wrażliwszy, to poświęcanie uwagi ludziom i miłość okazywana ubogim i maluczkim, tym, którzy cierpią. Bezinteresowność tej postawy i tych działań, stanowiąca głęboki kontrast z egoizmem obecnym w każdym człowieku, rodzi konkretne pytania, które otwierają na Boga i na Ewangelię”⁵⁶.

Otwartość na ludzi, chęć poświęcenia się dla nich, bycie łamanym jak chleb inspirowane pragnieniem stworzenia międzyludzkiej komunii, karmi się duchowością zakorzenioną w Eucharystii, wsłuchiwaniem się w natchnienia Ducha i wzorowaniem na Maryi. Dopiero wówczas Kościół staje się wspólnotą rzeczywiście katolicką: otwartą na Boga i ludzi⁵⁷. Zwłaszcza Eucharystia jest eschatologicznym znakiem uprzedzającym powszechną komunię ludzkości: Eucharystia nosi „znamię powszechności” i w sposób sakramentalny zapowiada, co nastąpi: odnowienie w Bożym Duchu ludzkości, wspólną chwałę i zgromadzenie się wokół jednego Ojca⁵⁸.

Budowanie komunii *ad extra*, pociągającej w rezultacie do wspólnoty kościelnej nowych członków, musi wyrażać się w otwartości na

creazione. Perché il nome di Dio sia santificato tra le Nazioni, la Chiesa opera per il coinvolgimento dell'umanità e del creato nel disegno che il Creatore, «nella sua benevolenza, aveva prestabilito», «per essere santi e immacolati al suo cospetto nella carità» (cfr *Ef* 1, 9.4)”, JAN PAWEŁ II, *Wszyscy jesteście wezwani do budowania Królestwa Ojca*, w: *Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny*, 317.

⁵⁵ Tamże 5, „Insegnamenti di Giovanni Paolo II”, t. 22/1, 1074, JAN PAWEŁ II, *Wszyscy jesteście wezwani do budowania Królestwa Ojca*, w: *Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny*, 318.

⁵⁶ RMissio 42, AAS 83 (1991), 289: „Testimonium evangelicum, quod mundus acrius sentit, est personis attendere et caritati erga pauperes et parvulos et patientes. Gratuito se gerere hac in agendi ratione hisque in actibus, qui multum discrepant a nimio amore sui, qui in homine inest, elicit subtiles interrogationes, quae ad Deum et ad Evangelium animum convertunt”, *Encykliki Ojca świętego Jana Pawła II*, 560.

⁵⁷ TENŽE, *Missione: Pane spezzato per la vita del mondo* 4, „Insegnamenti di Giovanni Paolo II”, t. 28, 174, JAN PAWEŁ II, *Misja – Chleb łamany za życie świata*, w: *Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny*, 341-342.

⁵⁸ Tamże 1, „Insegnamenti di Giovanni Paolo II”, t. 28, 171, JAN PAWEŁ II, *Misja – Chleb łamany za życie świata*, w: *Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny*, 340.

dialog prowadzony w szacunku i w prawdzie⁵⁹. Czynność ta winna być nacechowana atmosferą pokoju, braterstwa między ludźmi i ukierunkowaniem na wspólną wszystkim ojczyznę niebieską. Dialog otwiera przestrzeń szacunku dla drugiego człowieka. W takiej dyspozycji serca winny być przekazywane prawdy wiary. Dialog wynika z duchowego impulsu, który wyraża wewnętrzne nawrócenie i zarazem stanowi warunek niezbędny dla wiarygodnego świadectwa o Bogu, który jest miłością. Znajduje on swoje wypełnienie także w decyzji przebaczenia, gdyż „ten, kto przebacza, otwiera serce dla innych i staje się zdolny do miłości, zrozumienia brata i zgody z nim. Przebaczenie, za przykładem Jezusa, uwrażliwia i otwiera serca, leczy rany zadane przez grzech i podziały oraz tworzy prawdziwą komunie”⁶⁰.

6. Walka duchowa

Sprawa misji narażona jest na bezustanne zagrożenia. Budzić może niepokój działalność antyewangelizacyjna. Misjonarze wielokrotnie doświadczają ludzkiego lęku i osłabnięcia sił, przeżywają swoje noce duchowe. Jan Paweł II kieruje zatem słowa wiary i pocieszenia, przekonując, że mimo ludzkiego zaangażowania misje posiadają nade wszystko charakter dzieła Boga⁶¹. Głosiciel Ewangelii powinien więc podejmować walkę duchową, nade wszystko wystrzegając się grzechu w uczynkach osobistych, jak i przeciwstawiając się potędze Złego w otaczającym świecie.

Papież zachęca, by podjąć bój duchowy przez modlitwę. W tym kontekście rozważa ostatnie wezwanie Ojciec nasz. Przemiana wewnętrzna świata dokonuje się za cenę niestrudzonego świadectwa Kościoła, który przewycięża grzech mocą Ewangelii i miłością Boga. Mi-

⁵⁹ S. KASPRZAK, *Prawnokanoniczne implikacje nakazu misyjnego*, „Roczniki Nauk Prawnych” 25 (2015) 2, 143-145.

⁶⁰ IOANNES PAULUS II, *Ob diem ad missiones fovendas dicatum* 5, AAS 94 (2002), 682: „[...] colui che perdona apre il cuore agli altri e diventa capace d’amare, di comprendere il fratello e di entrare in sintonia con lui. D’altronde la pratica del perdono, sull’esempio di Gesù, sfida e apre i cuori, risana le ferite del peccato e della divisione e crea una vera comunione”, JAN PAWEŁ II, *Misja to głoszenie przebaczenia*, w: *Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny*, 331.

⁶¹ TENZE, *Chiamati a portare il lieto annunzio di Cristo ai prigionieri delle tante schiavitù di questo mondo* 5, „Insegnamenti di Giovanni Paolo II”, t. 20/1, 1211, JAN PAWEŁ II, *Dzieło ewangelizacji łaską i obowiązkiem całego Kościoła*, w: *Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny*, 310.

sjonarze powinni czerpać siłę z ufnej prośby do Boga, by mogli odczuć efekty zwycięstwa Chrystusa dokonanego na krzyżu. Takie spojrzenie na misterium paschalne staje się przestrzenią codziennego wzmocnienia w walce duchowej⁶².

Misja nie spoczywa tylko na ludzkich barkach, choć warunki i rozmiar zadań mogą prowokować zniechęcenie i przeświadczenie o własnej niegodności. Doświadczenie to wyrasta z ludzkiej percepcji sytuacji i jest to ocena rzeczywiście trzeźwa. Mistrz z Nazaretu jednak wyraźnie kieruje do apostołów wszystkich czasów apel misyjny, zarazem obiecując swoją pomoc aż do skończenia świata (por. Mt 28, 20). Święty Jan Paweł II odsyła do sprawdzonych źródeł komunikacji z Chrystusem: Jego obecności w słowie i sakramentach. Ustawia to głoszących w postawie głębokiej pokory. Doświadczając swojej słabości i ułomności, mogą także zaświadczyć o tym, że przeżyli tajemnicę Bożej łaski, Boże dotknięcie⁶³.

Przekonanie o asystencji Pana w służbie ewangelizacyjnej jest orężem walki duchowej. Papież przestrzega przed pokusą fałszywej pokory, skupieniu się na własnej ułomności i niewystarczalności, na pokusie odsłania tłumów. Remedium na taki stan ducha jest kontemplacja Chrystusa. Wyrażenie to podkreśla zażyłość, jaka powinna charakteryzować kontakt ewangelizatora z Bogiem. Chwile pogłębionej modlitwy pozwalają rozbrzmieć wewnątrz słowu Chrystusa i usłyszeć Jego wolę. Walka duchowa pozwala zobaczyć dwa bieguny: ludzką ułomność i potęgę łaski. Z tego faktu może narodzić się podstawa do dalszej modlitwy, prawdziwa pokora, czyli stanięcie w prawdzie o małości człowieka i wielkości Boga. Rodzi się wtedy także postawa dziękczynienia za dzieła Boże w przeszłości i to, co jeszcze nastąpi⁶⁴. Pozwala to przyjąć Bożą perspektywę na teraźniejszość i z nadzieją spoglądać ku przyszłości.

Atmosfera trudności i zorganizowanej walki przeciw Ewangelii przynależy do historii Kościoła od Jego zarania. Próba służy jednak przewyciężeniu siebie i ukazuje w sposób wyraźniejszy plany Boga. Chrześcijanie na modlitwie winni przyjmować odwagę do głoszenia.

⁶² TENŻE, *Il Padre: sorgente dell'impegno apostolico della Chiesa* 8, „Insegnamenti di Giovanni Paolo II”, t. 22/1, JAN PAWEŁ II, *Wszyscy jesteście wezwani do budowania Królestwa Ojca*, w: *Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny*, 319.

⁶³ TENŻE, *Ob diem ad Missiones fovendas* 4, AAS 92 (2000), 687, JAN PAWEŁ II, *Niech nas ożywia troska o przekazywanie innym światła i radości wiary*, w: *Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny*, 322.

⁶⁴ Tamże 2, AAS 93 (2001), 782, JAN PAWEŁ II, *Kontemplacja Jezusa warunkiem skutecznego głoszenia Ewangelii*, w: *Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny*, 326.

Musi to być powiązane z otwarciem się na prowadzenie przez Ducha Świętego, który działa według swojej tajemniczej logiki: „Także i dziś praca misyjna jest nadal trudna i złożona, tak jak w przeszłości, i wymaga również odwagi i światła Ducha Świętego: przeżywamy często dramat pierwszej wspólnoty chrześcijańskiej, która widziała, jak siły pełne niewiary i wrogości «schodzą się razem przeciw Panu i przeciw Jego Pomazańcowi» (Dz 4, 26). Jak ongiś, tak i dziś trzeba modlić się, by Bóg dał nam odwagę do głoszenia Ewangelii. Należy wnikać w tajemnicze drogi Ducha Świętego i pozwolić, by prowadził nas do całej prawdy (por. J 16, 13)”⁶⁵.

7. Umiłowanie Eucharystii

Wspólnota eklezjalna jest ufundowana na tajemnicy eucharystycznej. Te dwie rzeczywistości są ze sobą ściśle sprzężone. Kościół kontynuując misję Chrystusa, zasila się mocą płynącą z Najświętszego Sakramentu, w ten sposób z Nim się zespala. Rozszerzanie się Kościoła dokonuje się eucharystycznie. Celebracja Eucharystii pozwala dostrzec uniwersalny charakter odkupienia i wynikającą z tego pilną misję Kościoła, która zawsze się odwołuje do zjednoczenia z Chrystusem. Objawia się to szczególnie na zakończenie liturgii mszalnej apostolskim rozesłaniem wiernych, wypełnionych darem konsekrowanego Chleba. Wspólnoty kościelne wyłącznie dzięki zakorzenieniu w Eucharystii mogą przeżywać swój rozwój jako lud, świątynia i rodzina Boża. W duchowości eucharystycznej leży pogłębienie samoświadomości Kościoła jako rzeczywistości uporządkowanej hierarchicznie i narzędzia zbawienia dla całego świata⁶⁶.

Z Eucharystii płynie wezwanie do poświęcenia swojego życia za braci, wezwanie do ofiarnej służby. Nie chodzi tylko o zwyczajne roz-

⁶⁵ RMissio 87, AAS 83 (1991), 334: „Hodie haud minus difficilis existit et implexa missio, quam prioribus aetatibus, eandemque poscit fortitudinem lucemque Spiritus: crebro enim subimus primae communitatis christianae sollicitudinem coram qua increduli et hostiles homines « convenerunt in unum adversus Dominum et adversus Christum eius » (Act 4, 26). Sicut illo tempore, hodie item precandum est ut audaciam nobis Deus concedat qua Evangelium proclamemus; opus est arcanas Spiritus perscrutari vias ac permittere ut in omnem nos deducat veritatem (cf. Io 16, 13)”, *Encykliki Ojca świętego Jana Pawła II*, 609-610.

⁶⁶ TENZE, „*Eucaristia e Missione*”: un binomio inscindibile 2, „Insegnamenti di Giovanni Paolo II”, t. 27/1, 480, JAN PAWEŁ II, *Eucharystia i misja – nierozzerwalnie związane*, w: *Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny*, 338.

dawanie chleba czy innych dóbr, lecz rozdawanie pokarmu duchowego – samego Chrystusa. Wymaga to całkowitego zaangażowania misjonarza, poświęcenia się sprawie, zjednoczenia i połamania z Jezusem Eucharystycznym: „Również i dzisiaj Chrystus nakazuje swoim uczniom: «wy dajcie im jeść» (Mt 14, 16). W Jego imię misjonarze podążają do tyłu zakątków świata, by głosić Ewangelię i dawać jej świadectwo. Dzięki ich działalności rozbrzmiewają słowa Odkupiciela: «Ja jestem chlebem życia. Kto do Mnie przychodzi, nie będzie łaknął; a kto we Mnie wierzy, nigdy pragnąć nie będzie» (J 6, 35). Oni sami stają się «chlebem łamanym» za braci, niekiedy składając w ofierze swe życie”⁶⁷. Doświadczenie Chrystusa w Eucharystii i szczerze umiłowanie Go skutkuje wielkodusznym głoszeniem daru wiary, aż po męczeństwo. Z Eucharystii wypływa pobudka do ewangelizacji i solidarności międzyludzkiej⁶⁸. Od Chrystusa Eucharystycznego można uczyć się miłości rozdającej wszystko, gdyż Jego obecność w Sakramencie ma tylko jeden cel, być całkowitym darem⁶⁹.

Przyjmowanie Eucharystii prowadzi do wniknięcia w istotę duchowości misyjnej. Odkrywa przed ewangelizatorem podwójne zadanie, które wchodzi w skład jego misji: być w komunii z Bogiem, a zarazem tworzyć komunie z ludźmi i świadczyć im o miłości niestworzonej w sposób niestrudzony. Eucharystia wzmacnia w walce. Jest pokarmem dla bojujących ze złem. Uprzedza już eschatologiczne zwycięstwo Chrystusa i dlatego staje się pocieszeniem w przeciwnościach⁷⁰.

Papież analizuje wartość pobożności eucharystycznej, przywołując jej praktyki. Podsuwa myśl, by adorować codziennie Najświętszy Sakrament, by rzeczywiście żyć Eucharystią. Jan Paweł II odwołując

⁶⁷ TENZE, *Missione: Pane spezzato per la vita del mondo* 4, „Insegnamenti di Giovanni Paolo II”, t. 28, 173: „Anche oggi Cristo comanda ai suoi discepoli: «Date loro voi stessi da mangiare» (Mt 14, 16). In suo nome i missionari si recano in tante parti del mondo per annunciare e testimoniare il Vangelo. Essi fanno risuonare con la loro azione le parole del Redentore: «Io sono il pane della vita; chi viene a me non avrà più fame e chi crede in me non avrà più sete» (Gv 6,35); essi stessi si fanno «pane spezzato» per i fratelli, giungendo talvolta sino al sacrificio della vita”, JAN PAWEŁ II, *Misja – Chleb łamany za życie świata*, w: *Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny*, 341.

⁶⁸ Tamże 3, „Insegnamenti di Giovanni Paolo II”, t. 28, 173, JAN PAWEŁ II, *Misja – Chleb łamany za życie świata*, w: *Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny*, 341.

⁶⁹ A. DYR, *Duchowość eucharystyczna*, w: *Duchowość chrześcijańska*, „Communio. Kolekcja” 10, red. L. Balter i inni, Poznań 1995, 147.

⁷⁰ GIOVANNI PAOLO II, „*Eucaristia e Missione*”: *un binomio inscindibile* 4, „Insegnamenti di Giovanni Paolo II”, t. 28/1, 480, JAN PAWEŁ II, *Eucharystia i misja – nierozdzielnie związane*, w: *Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny*, 339.

się do nauczania soborowego, uwypukla doniosłe znaczenie tego sakramentu dla budowania życia chrześcijańskiego, w tym duchowości misyjnej: „Jak podkreśla Sobór Watykański II, Eucharystia jest «źródłem i zarazem szczytem całego życia chrześcijańskiego», «źródłem i szczytem całej ewangelizacji». Chleb i wino, owoc pracy człowieka, przemienione mocą Ducha Świętego w Ciało i Krew Chrystusa, stają się zadatkami «nieba nowego i ziemi nowej» (por. Ap 21, 1), głoszonych przez Kościół w codziennym posłannictwie”⁷¹.

W sprawowaniu i adoracji Eucharystii Kościół odnajduje centralną treść swojego posłannictwa, tutaj znajduje się skarbnica prawdy i odpowiedź na pytanie o człowieka i jego losy. Eucharystia koncentruje na Chrystusie. Przez związek z Nim w tajemnicy konsekrowanego Chleba i Wina, misjonarze, napełniając się Jego obecnością, stają się dyspozycyjni, przetworzeni dla dobra powierzonej im misji. Eucharystia – jak zauważa ks. Stanisław Urbański – stanowi dopełnienie Wcielenia, gdyż inkorporuje już nie cały rodzaj ludzki, lecz poszczególne osoby w Chrystusa, przemienia je sakramentalnie. Dzięki temu może On ludzi stale pociągać ku sobie⁷².

Trudny proces ewangelizacji domaga się osób, które zrozumiały wagę tajemnicy eucharystycznej i wprowadziły ją we własny rytm duchowy w wymiarze celebracji i kontemplacji: „W Chrystusie, którego adorujemy obecnego w tajemnicy eucharystycznej, Ojciec wypowiedział swe ostateczne słowo o człowieku i jego dziejach. Czyż Kościół mógłby urzeczywistniać swoje powołanie bez umacniania stałej więzi z Eucharystią, bez posilania się tym pokarmem, który uświęca, bez szukania tego nieodzownego wsparcia dla swej działalności misyjnej? Do ewangelizowania świata potrzeba apostołów „doświadczonych” w sprawowaniu, adoracji i kontemplacji Eucharystii”⁷³.

8. Maryjność

Maryja jest ukazywana w duchowości misyjnej Jana Pawła II jako Ta, która oczekuje z Kościołem na nową Pięćdziesiątnicę. Stanowi Ona

⁷¹ Tamże 3, „Insegnamenti di Giovanni Paolo II”, t. 28/1, 480, JAN PAWEŁ II, *Eucharystia i misja – nierozzerwalnie związane*, w: *Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny*, 338.

⁷² S. URBAŃSKI, *Teologia życia mistycznego*, Warszawa 1999, 261.

⁷³ GIOVANNI PAOLO II, „*Eucaristia e Missione*”: *un binomio inscindibile* 3, „Insegnamenti di Giovanni Paolo II”, t. 28/1, 480, JAN PAWEŁ II, *Eucharystia i misja – nierozzerwalnie związane*, w: *Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny*, 338.

model współpracy ze zbawczym dziełem Boga. Chrześcijanie winni w Niej kontemplować wzór wiary i dzięki temu wnikać w sens własnego posłannictwa, włączyć się w dzieło Chrystusa⁷⁴. Maryja stanowi przykład wspólnomyślnego oddania się i wierności dla głosicieli Ewangelii, gdyż sama stała się doskonałą współpracownicą Chrystusa⁷⁵. Bezwarunkowość zgody Maryi na plany Boże mobilizuje do wypełnienia misji, którą Bóg powierza współczesnym⁷⁶.

Papież odwołuje się do wspomagającej funkcji Maryi w wysiłku rozprzestrzeniania wiary. Uczestniczy Ona w działalności misyjnej. Z jednej strony opiekuje się misjonarzami, z drugiej towarzyszy wzrostowi wiary nowych pokoleń chrześcijan. Nie dziwi fakt, że dokumenty kościelne przywołują Ją jako Gwiazdę ewangelizacji. Historycznie rzecz ujmując, misjonarze głosząc bogactwa Chrystusa, nawiązywali także do roli Maryi w dziele zbawienia: „Heroldowie Ewangelii, głosząc niechrześcijańskim ludom tajemnice Chrystusa i prawdy wiary, przedstawiali im równocześnie postać i rolę Maryi, która «wkroczywszy głęboko w dzieje zbawienia łączy w sobie w pewien sposób i odzwierciedla najważniejsze treści wiary» i «gdy jest sławiona i czczona przywołuje wiernych do Syna swego i do Jego ofiary oraz do miłości Ojca»⁷⁷. Przekaz misyjny Ewangelii zawiera więc w sobie wątek maryjny. Obecność Maryi ugruntowuje relację ludzi z Bożym Synem.

Związek Maryi z tajemnicą Chrystusa wyznacza Jej specyficzną rolę w duchowości misyjnej. Płyne z tego faktu apel o znalezienie szczególnego miejsca dla Maryi w życiu misjonarzy: „Wszystkim wam, misjonarze i misjonarki, którzy przyczyniacie się do narodzin i formacji nowych wspólnot chrześcijańskich, i do coraz szerszego rozpościerania się macierzyńskich skrzydeł Kościoła, powtarzam płynące z serca wezwanie, które skierowałem do kapłanów w liście na Wielki

⁷⁴ GIOVANNI PAOLO II, *I laici assumano con personale responsabilità il compito dell'evangelizzazione* 8, „Insegnamenti di Giovanni Paolo II” t. 10/2, 2014, JAN PAWEŁ II, *Misyjna posługa laikatu, w: Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny*, 276-277.

⁷⁵ TENŻE, *Ob diem statutum ad Missiones fovendas* 2, AAS 80 (1988), 1474-1475, JAN PAWEŁ II, *Obecność Maryi w powszechnej misji Kościoła, w: Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny*, 279.

⁷⁶ TENŻE, *Il Padre: sorgente dell'impegno apostolico della Chiesa* 9, „Insegnamenti di Giovanni Paolo II”, t. 22/1, 1078, JAN PAWEŁ II, *Wszyscy jesteście wezwani do budowania Królestwa Ojca, w: Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny*, 318.

⁷⁷ TENŻE, *Ob diem statutum ad Missiones fovendas* 1, AAS 80 (1988), 1474, JAN PAWEŁ II, *Obecność Maryi w powszechnej misji Kościoła, w: Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny*, 278.

Czwartek Roku Maryjnego: «Wypada więc, aby każdy z nas wziął Ją do siebie, podobnie jak apostoł Jan na Golgocie [...] jako Matkę i Pośredniczkę tej wielkiej tajemnicy (por. Ef 5,32), której wszyscy pragniemy służyć całym życiem»⁷⁸.

Maryja uczy kontemplacji Chrystusa, odkrywania Go w misterium przeobstwowanego człowieczeństwa. Od Syna Bożego ruch modlitwy prowadzi do zachwytu nad Trójcą. W modlitwie różańcowej jest dostępna możliwość mistycznego zagłębiania się w prawdach wiary. Temu rozważaniu towarzyszy Maryja – Nauczycielka i Przewodniczka. Oręduje za wierzącymi, by mieli odwagę dzielenia się nadzieją i bliskością, której doświadczają z Chrystusem. Wzrok duchowy winien się skierować także na samą osobę Maryi. Zjednoczenie z Nią ma doprowadzić do odnalezienia Chrystusa i przemiany świata. W postawie Maryi znajduje się wzór duchowej postawy wobec kryzysów świata, źródło nadziei i cierpliwości. Dzięki Niej, „wierzący uczą się rozpoznawać w pozornym «milczeniu Boga» słowo, które rozbrzmiewa w ciszy dla naszego zbawienia»⁷⁹.

Maryja może być modelem kochania ludzi jako Matka troszcząca się o wierzących. Misjonarze mają za zadanie zasymilować w sobie Jej miłość, gdyż sami pracują nad odrodzeniem człowieka⁸⁰, uczestnicząc w macierzyńskim zadaniu Kościoła, który pośredniczy w przekazie łąski wiary.

Maryjny aspekt duchowości misyjnej jest propozycją dla tych wszystkich, którzy nie angażują się bezpośrednio w akcję ewangelizacyjną. Papież ukazuje towarzyszenie Maryi w istotnych momentach działalności Chrystusa i młodego Kościoła. Nawiązuje do sceny z Kany Galilejskiej, trwania pod krzyżem, oczekiwania Ducha Świętego

⁷⁸ Tamże 2, AAS 80 (1988), 1476 : „A tutti voi, missionari e missionarie, che lavorate per estendere la maternità della Chiesa con la nascita e la formazione di nuove comunità cristiane, ripeto di cuore l’esortazione fatta ai sacerdoti nella mia Lettera in occasione del Giovedì Santo di quest’Anno Mariano : «Occorre, dunque, che ciascuno di noi „prenda Maria nella propria casa”, così come la prese l’apostolo Giovanni sul Golgota, [...] come madre e mediatrice di quel „grande mistero”, che tutti desideriamo servire con la nostra vita»”, JAN PAWEŁ II, *Obecność Maryi w powszechnej misji Kościoła*, w: *Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny*, 280.

⁷⁹ TENŻE, *Ob diem ad Missiones fovendas* 3, AAS 95 (2003), 620: „[...] i credenti apprendono a riconoscere nell’apparente «silenzio di Dio» la Parola che risuona nel silenzio per la nostra salvezza”, JAN PAWEŁ II, *Maryja i misja Kościoła w Roku Różańca*, w: *Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny*, 334.

⁸⁰ RMissio 92, AAS 83 (1991), 339, *Encykliki Ojca świętego Jana Pawła II*, 615.

w Wieczerniku. Jej wspomagająca obecność, wytrwała modlitwa, zważanie najmniejszych potrzeb mogą służyć za natchnienie w trosce o misjonarzy⁸¹.

9. Apostolski wymiar cierpienia i ofiary

Ktokolwiek dzieli z Chrystusem pragnienie zbawienia ludzi, które Pan zaszczenia na modlitwie, wchodzi w perspektywę paschalną. Chrystus doprowadzi go także, na Swoj wzór, do zanurzenia w tajemnicy cierpienia. Jest to droga konieczna, by upodobnić się we wszystkim do Zbawiciela. Jest to ścieżka dla dzielących Jego pragnienie doprowadzenia ludzi do zbawienia. Święty kreśli obrazowo etapy biografii chrześcijanina-misjonarza, nie ukrywając trudów: „Czuwać u stóp Nauczyciela (por. Łk 10,39) – to bez wątpienia początek autentycznej działalności apostolskiej. Poczynając jednak od tego punktu wyjścia trzeba przebyć długą drogę, która wiedzie nieuchronnie przez ofiarę i krzyż. Spotkanie z Chrystusem żywym jest także spotkaniem z Chrystusem spragnionym, z Chrystusem ukrzyżowanym, którego okrzyk: «pragnę», we wszystkich stuleciach mówi nam o Jego gorącym pragnieniu zbawienia dusz (por. J 19,28)”⁸².

Obecność cierpienia i składania z niego ofiary Jan Paweł II rozważa na dwóch płaszczyznach: cierpienia związanego z posługą misjonarską oraz cierpienia osób związanych ze wspomaganie misji. Cały ból świadków Ewangelii zostaje złączony z tajemnicą cierpienia Chrystusa, jest naśladowaniem Jego drogi i przybiera różnorodne formy, aż do męczeństwa: „Niesie bowiem krzyż ten, kto naśladuje Chrystusa przez wierne świadectwo i przez cierpliwą, wytrwałą pracę codzienną. Niesie krzyż, kto idzie pod prąd, kierując się w swoich wyborach przykazaniami Bożymi, mimo niezrozumienia, niepopularności, osamotnienia; niesie krzyż także ten, kto prorocznie piętnuje niesprawiedliwość, naruszanie wolności, łamanie praw i kto musi żyć tam, gdzie Kościół doznaje najczęściej nienawiści, przeszkód, prześladowań. W tym miejscu skierujmy się myślą ku naszym braciom i siostram oraz całym wspólnotom, które

⁸¹ TENŻE, *Ob diem Missionibus dicatum missus* 3, AAS 82 (1990), 1547, JAN PAWEŁ II, *Kapłaństwo jest z natury misyjne*, w: *Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny*, 288.

⁸² TENŻE, *Chiamati a portare il lieto annunzio di Cristo ai prigionieri delle tante schiavitù di questo mondo* 5, „Insegnamenti di Giovanni Paolo II”, t. 20/1, 1212, JAN PAWEŁ II, *Dzieło ewangelizacji łaską i obowiązkiem całego Kościoła*, w: *Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny*, 310-311.

w wielu częściach świata dają wspaniałe świadectwo chrześcijańskiego życia, bez reszty oddanego Chrystusowi i Kościołowi, mimo wrogości otoczenia i prześladowań. Każdego roku historia zapisuje heroiczne świadectwa nowych męczenników, którzy przelewają własną krew, aby dochować wierności Chrystusowi”⁸³.

Konsekwentne pójście za Chrystusem jest związane z przyjęciem codziennego krzyża. Weryfikuje to wiarygodność chrześcijańskiego świadectwa. Chrystus zawarł wezwanie do przyjęcia krzyża w swoim nauczaniu. Stanowi ono istotną część chrześcijańskiego dziedzictwa. Chrześcijanie wchodzą z Chrystusem w logikę Paschy: przeżywają w sobie mękę i chwałę. Papież z naciskiem podkreśla, że przesłanie o wartości krzyża każdy musi zasymilować we własnej osobie⁸⁴. Przyjęcie cierpienia jako rzeczywistości zbawczej i prowadzącej do nadprzyrodzonej płodności, także w wymiarze misji, może być ufundowane jedynie na gruncie dojrzałej wiary. W takiej jedynie perspektywie staje się czymś twórczym, a nie niszczącym. Cierpiący przechodzi pewien proces, którego istotnymi momentami jest świadomość, akceptacja i ofiarowanie bólu dla zbawienia świata. Dzięki temu cierpiący odczytuje swoją historię jako apostołskie powołanie. Przekracza tym samym gorycz bycia nieużytecznym w społeczności, na rzecz uświęcającego oddziaływania przez ofiarę miłości połączoną z udrękami Chrystusa (por. Kol 1, 24)⁸⁵. Dotyczy to zarówno osób wspomagających misje, jak i misjonarzy przeżywających różnorodne trudności i niepowodzenia materialne, psychiczne, duszpasterskie i duchowe. Postrzeganie swojego cierpienia jako owocującego powołania pozwala na uformowanie w swoim wnętrzu cnót nadziei i cierpliwości.

Modlitwa i ofiara są jak dwa oddania siebie dla pożytku Kościoła. Sens ofiary mieści się w zjednoczeniu z Chrystusem wydającym się dla zbawienia ludzkości. Życie ukształtowane przez poświęcenie siebie posiada szczególną moc wstawienniczą⁸⁶. Jan Paweł II zaprasza wszyst-

⁸³ TENZE, *La Chiesa si inchina di fronte al sacrificio dei nuovi „martiri” e si stringe con la preghiera attorno ai credenti che soffrono violenza*, „Insegnamenti di Giovanni Paolo II”, t. 19/1, 1380-1381, JAN PAWEŁ II, *Wiara i działalność misyjna Kościoła, w: Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny*, 307-308.

⁸⁴ Tamże „Insegnamenti di Giovanni Paolo II”, t. 19/1, 1380, JAN PAWEŁ II, *Wiara i działalność misyjna Kościoła, w: Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny*, 307.

⁸⁵ J. ZABIELSKI, *Chrześcijański etos cierpienia i śmierci*, „Studia Theologica Varsavien-sia” 43 (2005) 2, 104-106.

⁸⁶ GIOVANNI PAOLO II, *La Chiesa si incarna nella missione e plasma l'uomo nuovo* 3,

kich wierzących do szkoły świętych, by nauczyli się ofiarować cierpienia. Wskazuje na jego powszechność i wielowymiarowość. Zachęca, by nadać mu wartość przez odniesienie do misji Kościoła. Papież nazywa dobrowolny dar z siebie cennym, a za wzór apostołskiego przyjęcia cierpienia stawia św. Teresę od Dzieciątka Jezus. Męczeństwo ducha, objawiające się także przez ciemność wiary karmelitanki, doprowadziło ją do niezwykłej apostołskiej płodności, by pozyskiwać ludzi dla Chrystusa⁸⁷.

Cierpienie przyjęte w łączności z misterium paschalnym posiada wielką wartość w oczach Bożych. W ten sposób przekleństwo bólu staje się błogosławieństwem współpracy ze Zbawicielem, zostaje mu nadany sens. W Kościele apostołskim ból związany z świadectwem o imieniu Chrystusa był uważany za łaskę. Chrystus dokonał dzieła odkupienia przede wszystkim przez misteria swej męki, dając tym samym przykład dla swoich uczniów. Miłość zyskuje swoją szczególną witalność w tajemnicy cierpienia, w nim zostaje obdarzona „niewyczerpanym źródłem odkupieńczej siły”⁸⁸.

Stykanie się z bólem w różnych postaciach winno budzić w chrześcijanach także wrażliwą solidarność z cierpiącymi. W nich należy kontemplować umęczonego Chrystusa, a również starać się przynieść im ulgę i pocieszenie. Cierpienie zatem staje się okazją do wzrostu w łasce nie tylko dla dotkniętych nim, lecz dla wszystkich pracujących z cierpiącymi. Cierpienie dla tych ostatnich staje się przestrzenią wychowania do cnoty miłosierdzia. Cierpiącym należy uświadamiać, że są wyjątkowo włączeni odkupieńcze dzieło Chrystusa⁸⁹.

Jan Paweł II wzywa do docenienia każdego cierpienia, widząc w nim źródło siły ewangelizacyjnej. Papież, wskazując na przykłady Kościołów lokalnych (np. Kościoła koreańskiego), ukazuje zależność, która istnieje między cierpieniem męczenników i wyznawców a owocowaniem przekazu Ewangelii. Wysiłek wielu chrześcijan, choć po ludzku

„Insegnamenti di Giovanni Paolo II”, t. 3/1, 1483, JAN PAWEŁ II, *Wychodzić naprzeciw ludziom naszych czasów*, w: *Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny*, 243-244.

⁸⁷ TENŻE, *Ob diem tota Ecclesia ad Missionales res provehendas constitutum Christifidelibus universis missus* 2, AAS 76 (1984), 873, JAN PAWEŁ II, *Misyjna moc cierpienia*, w: *Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny*, 262.

⁸⁸ Tamże 1, AAS 76 (1984), 871, JAN PAWEŁ II, *Misyjna moc cierpienia*, w: *Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny*, 260.

⁸⁹ Tamże, 2, AAS 76 (1984), 873-874, JAN PAWEŁ II, *Misyjna moc cierpienia*, w: *Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny*, 262.

był związany ze stratą życia i sił, stał się przyczyną rozprzestrzeniania przesłania chrześcijańskiego. Cierpienie zawiera w sobie życiodajną siłę duchową, niezbędną dla wzrostu Ewangelii, stąd musi być przyjmowane i postrzegane przez pryzmat działania Bożego⁹⁰.

Następca Piotra zachęca do formowania duszpasterstw osób cierpiących, co przyczyni się również do lepszej efektywności działań misjonarskich. Święty dobitnie wskazuje, że „[ofiarowanie cierpienia – Ł.D.] jest to może najwyższa forma współpracy misyjnej, bowiem osiąga największą skuteczność właśnie w zjednoczeniu cierpień ludzkich z ofiarą Chrystusa na Kalwarii, odnawianą nieustannie na ołtarzach”⁹¹. Zwrócenie uwagi na cierpienie i ofiarę w duchowości misyjnej uświadamia paradoks Ewangelii: ze słabości rodzi się siła, z porażki zwycięstwo Ewangelii, Boża potęga skrywa się w tym, co słabe w oczach ludzi. Ludzkie cierpienie zjednoczone z Chrystusem jest remedium na grzeszny upadek świata, swoistym skarbem złączonym z tajemnicą odkupienia.

Zakończenie

Analiza nauczania Jana Pawła II dotyczącego misji wykazała, że można wyszczególnić w szerokim prądzie chrześcijańskiej duchowości także duchowość misyjną. Wykorzystuje ona za swoje źródło typowe *loci* chrześcijańskiego doświadczenia duchowego. Nadaje im jednak nowy sens, osadzając w kontekście przepowiadania Ewangelii lub wspierania tej aktywności.

Na podstawie zaprezentowanych dokumentów można wskazać główne odniesienia dla duchowości misyjnej. Wpatrując się w Chrystusa posłanego przez Ojca, misjonarz ma za zadanie poddawać się kierownictwu Ducha Świętego i działać Jego mocą. Wymaga to walki z ludzką słabością, gdyż prawdziwym misjonarzem może być tylko święty, wypełniony Bogiem. Papież podkreśla konieczność zgodności słów i czynów w świadectwie chrześcijańskim. Misjonarz lub osoba posiadająca ducha misyjnego muszą w sobie przeżywać misteria Chrystu-

⁹⁰ Tamże 1, AAS 76 (1984), 871-872, JAN PAWEŁ II, *Misyjna moc cierpienia*, w: *Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny*, 260.

⁹¹ Tamże 3, AAS 76 (1984), 875: „È questa la forma forse più alta di coóperazione missionaria, poiché essa raggiunge la sua massima efficacia proprio nell'unione delle sofferenze degli uomini con il sacrificio di Cristo sul Calvario, rinnovato incessantemente sugli altari”, JAN PAWEŁ II, *Misyjna moc cierpienia*, w: *Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny*, 263.

sa, także te związane z cierpieniem. Ofiara zjednoczona z Synem Bożym gwarantuje wyjątkową płodność przepowiadaniu. W wysiłku misyjnym należy dać pierwszorzędne miejsce modlitwie, gdyż misje to sprawa wiary, dokonująca się nade wszystko siłą Bożą. W trudzie głoszenia Chrystus karmi Ciałem Eucharystycznym. Zgromadzenie się Kościoła wokół ołtarza Ofiary wyzwala ruch wyjścia do nieznających Chrystusa, a zwłaszcza do maluczkich. Z jedności z Bogiem i Kościołem rodzi się solidarność z każdym człowiekiem. Dziełu misyjnemu asystuje wstawiennictwo Maryi, Matki wierzących, która winna być brana za wzór współpracy z Bogiem dla realizacji zamysłów zbawienia.

Bez wątpienia zasługą św. Jana Pawła II było zwrócenie uwagi na potrzebę pogłębienia życia duchowego heroldów Ewangelii i to w sposób odpowiadający ich funkcji. Duchowość misyjna zaproponowana przez papieża jest trzeźwa, akcentuje bardziej rolę postaw duchowych czy osi duchowych poszukiwań niż konkretnych praktyk, niewątpliwie trudnych do udźwignięcia czy przeżywania w zmiennych warunkach głoszenia Ewangelii. Pozostaje jednak wierna podstawowemu założeniu: misja wypływa z kontemplacji, misja to kwestia głęboko duchowa. Godny zauważenia jest także fakt, że duchowość misyjną przedłożono całemu Kościołowi, osadzając w niej także osoby nie pracujące w misji *ad gentes*. W ten sposób budzi się wrażliwość misyjną wszystkich ochrzczonych.

The Elements of Missional Spirituality in Chosen Missional Texts of St. John Paul II Summary

The aim of this article is to present the way of describing the missional spirituality by St. John Paul II. The Pope makes de facto the review of all important aspects of Catholic spirituality, understanding them in the perspective of situations involved in broadly defined work of evangelization missions. Among them the first is a close relation with Christ. It leads to liken self to Him, as well as in the dimension of devoting life for the good of brothers and sisters. It is connected with the need of understanding the saving dimension of human suffering. Missional activity of the Church demands the submission to the Holy Spirit's leading, as well, promoting human solidarity and church communion. It happens in Mary – like way and with Her care, and reinforcement is by

the contact with Eucharist. Missional spirituality shows the conditions of effective evangelization work. Missions demand from evangelizers to be closely united with God and take actions with the faith in God's assistance. It is important to shape in missionaries the ability of spiritual discerning. The effectiveness of missions depends on personal holiness, the growth in love and staying in the union with the Church.

Słowa kluczowe: misje, ewangelizacja, duchowość misyjna, świętość.

Keywords: missions, evangelization, missional spirituality, holiness.

Bibliografia

I. Źródła

- Giovanni Paolo II, *Chiamati a portare il lieto annunzio di Cristo ai prigionieri delle tante schiavitù di questo mondo*, „Insegnamenti di Giovanni Paolo II”, t. 20/1, Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 1210-1214, Jan Paweł II, *Dzieło ewangelizacji łaską i obowiązkiem całego Kościoła*, w: *Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny (1930-2010)*, red. F. Jabłoński, Gniezno 2010, 309-311.
- Giovanni Paolo II, „*Eucaristia e Missione*”: *un binomio inscindibile*, „Insegnamenti di Giovanni Paolo II”, t. 27/1, Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 479-483, Jan Paweł II, *Eucharystia i misja – nierozzerwalnie związane*, w: *Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny (1930-2010)*, red. F. Jabłoński, Gniezno 2010, 337-339.
- Giovanni Paolo II, *Giovani, siate annunciatori del Vangelo in questa ora cruciale della storia umana*, „Insegnamenti di Giovanni Paolo II”, t. 8/1, Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 1743-1749, Jan Paweł II, *Młodzież nadzieją Ewangelii*, w: *Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny (1930-2010)*, red. F. Jabłoński, Gniezno 2010, 264-268.
- Giovanni Paolo II, *Il Padre: sorgente dell'impegno apostolico della Chiesa*, „Insegnamenti di Giovanni Paolo II”, t. 22/1, Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 1071-1078, Jan Paweł II, *Wszyscy jesteście wezwani do budowania Królestwa Ojca*, w: *Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny (1930-2010)*, red. F. Jabłoński, Gniezno 2010, 316-320.
- Giovanni Paolo II, *I laici assumano con personale responsabilità il compito dell'evangelizzazione*, „Insegnamenti di Giovanni Paolo II”, t. 10/2, 2008-2014, JAN PAWEŁ II, *Misyjna posługa laikatu*, *Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny (1930-2010)*, red. F. Jabłoński, Gniezno 2010, 273-278.
- Giovanni Paolo II, *La Chiesa si incarna nella missione e plasma l'uomo nuovo*, „Insegnamenti di Giovanni Paolo II”, t. 3/1, Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 1480-1485, Jan Paweł II, *Wychodzić naprzeciw ludziom naszych czasów*, w: *Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny (1930-2010)*, red. F. Jabłoński, Gniezno 2010, 241-244.

- Giovanni Paolo II, *La Chiesa si inchina di fronte al sacrificio dei nuovi „martiri” e si stringe con la preghiera attorno ai credenti che soffrono violenza*, „Insegnamenti di Giovanni Paolo II”, t. 19/1, Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 1378-1382, Jan Paweł II, *Wiara i działalność misyjna Kościoła*, w: *Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny (1930-2010)*, red. F. Jabłoński, Gniezno 2010, 306-308.
- Giovanni Paolo II, *Missione: Pane spezzato per la vita del mondo*, „Insegnamenti di Giovanni Paolo II”, t. 28, Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 171-174, Jan Paweł II, *Misja: Chleb łamany za życie świata*, w: *Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny (1930-2010)*, red. F. Jabłoński, Gniezno 2010, 340-342.
- Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, I-XXVIII, Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 1978-2006; *Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny (1930-2010)*, red. F. Jabłoński, Gniezno 2010.
- Ioannes Paulus II, *Christifidelibus universis od diem tota Ecclesia ad Missionales res provehendas constitutum*, AAS 73 (1981), 554-561, Jan Paweł II, *Powinność głoszenia Dobrej Nowiny*, w: *Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny (1930-2010)*, red. F. Jabłoński, Gniezno 2010, 245-250.
- Ioannes Paulus II, *Litterae encyclicae „Redemptoris missio”*, AAS 83 (1991), 249-340, Jan Paweł II, *Encyklika o stałej aktualności posłania misyjnego „Redemptoris missio”*, w: *Encykliki Ojca świętego Jana Pawła II*, Kraków 2007, 509-616.
- Ioannes Paulus II, *Ob diem ad Evangelium in universo mundo nuntiandum missus*, AAS 88 (1996), 181-184, Jan Paweł II, *Cały Kościół jest wezwany do głoszenia prawdy i miłości Bożej*, w: *Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny (1930-2010)*, red. F. Jabłoński, Gniezno 2010, 303-305.
- Ioannes Paulus II, *Ob diem ad Evangelium nuntiandum ubique terrarum dicatum*, AAS 87 (1995), 272-276, Jan Paweł II, *Rodzina uczestniczy w życiu i misji Kościoła*, w: *Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny (1930-2010)*, red. F. Jabłoński, Gniezno 2010, 300-302.
- Ioannes Paulus II, *Ob diem ad missiones fovendas dicatum*, AAS 94 (2002), 679-683, Jan Paweł II, *Misja to głoszenie przebaczenia*, w: *Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny (1930-2010)*, red. F. Jabłoński, Gniezno 2010, 329-332.
- Ioannes Paulus II, *Ob diem ad Missiones fovendas*, AAS 92 (2000), 685-690, Jan Paweł II, *Niech nas ożywia troska o przekazywanie innym światła i radości wiary*, w: *Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny (1930-2010)*, red. F. Jabłoński, Gniezno 2010, 321-324.
- Ioannes Paulus II, *Ob diem ad missiones fovendas*, AAS 93 (2001), 780-784, Jan Paweł II, *Kontemplacja Jezusa warunkiem skutecznego głoszenia Ewangelii*, w: *Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny (1930-2010)*, red. F. Jabłoński, Gniezno 2010, 325-328.
- Ioannes Paulus II, *Ob diem ad Missiones fovendas*, AAS 95 (2003), 619-622, Jan Paweł II, *Maryja i misja Kościoła w Roku Różańca*, w: *Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny (1930-2010)*, red. F. Jabłoński, Gniezno 2010, 333-336.
- Ioannes Paulus II, *Ob diem in tota Ecclesia ad missionales res provehendas constitutum Christifidelibus universis missus*, AAS 76 (1984) 870-875, Jan Paweł II, *Misyjna moc cierpienia*, w: *Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny (1930-2010)*, red. F. Jabłoński, Gniezno 2010, 260-263.

- Ioannes Paulus II, *Ob diem Missionibus dicatum missus*, AAS 82 (1990), 1544-1547, Jan Paweł II, *Kapłaństwo jest z natury misyjne*, w: *Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny (1930-2010)*, red. F. Jabłoński, Gniezno 2010, 286-289.
- Ioannes Paulus II, *Ob diem statutum ad Missiones fovendas*, AAS 80 (1988), 1473-1478, Jan Paweł II, *Obecność Maryi w powszechnej misji Kościoła*, w: *Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny (1930-2010)*, red. F. Jabłoński, Gniezno 2010, 278-281.
- Ioannes Paulus II, *Ob diem statutum catholica tota Ecclesia ad Missionales res provehendas*, AAS 71 (1979), 933-938, Jan Paweł II, *Solidarny zapal misyjny do budowania „nowej cywilizacji”*, *Apele i orędzia na Światowy Dzień Misyjny (1930-2010)*, red. F. Jabłoński, Gniezno 2010, 237-240.

II. Opracowania

- Chmielewski M., *Przemiana człowieka w procesie zjednoczenia z Bogiem według św. Jana od Krzyża*, w: *Na drodze zjednoczenia z Bogiem*, „Karmel żywy” 2, red. J. Gogola, Kraków 2000, 113-131.
- Dyr A., *Duchowość eucharystyczna*, w: *Duchowość chrześcijańska*, „Communio. Kolekcja” 10, red. L. Balter i inni, Poznań 1995, 147.
- Gajda J., *Misyjna duchowość*, w: *Leksykon teologii duchowości katolickiej*, red. M. Chmielewski, Lublin – Kraków 2002, 542-545.
- Kasprzak S., *Prawnokanoniczne implikacje nakazu misyjnego*, „Roczniki Nauk Prawnych” 25 (2015) 2, 129-150.
- Paszowska T., *„Communio” jako paradygmat teologii duchowości*, w: *„Communio” w chrześcijańskiej refleksji o Kościele*, red. A. Czaja, M. Marczewski, Lublin 2004, 463-482.
- Piasecki P., *Teologiczne rozumienie pojęcia duchowości misyjnej*, „Lumen gentium. Zeszyty misjologiczne” 34 (2004) 1, 6-17.
- Skrzypczak R., *Kościół misyjny według Jana Pawła II*, Lublin 2005.
- Tatar M., *Modlitwa i sakramenty święte fundamentem duchowości misyjnej*, „Lumen gentium. Zeszyty misjologiczne” 34 (2004) 1, 18-36.
- Urbański S., *Teologia życia mistycznego*, Warszawa 1999.
- Zabielski J., *Chrześcijański etos cierpienia i śmierci*, „Studia Theologica Varsavien-sia” 43 (2005) 2, 97-113.